

Σεμ. 5 (21 Μαρτ.) Σοφιστές: είναι οι κοινωνικοί θεσμοί συμβάσεις;

Τα κύρια χαρακτηριστικά της σοφιστικής κίνησης

Φιλοσοφική τάση που εκφράζει τη στροφή στις ανάγκες του ανθρώπου και τα ερωτήματα που τίθενται στα μέσα του πέμπτου αιώνα σχετικά με την προέλευση των κοινωνικών θεσμών (θρησκεία, γλώσσα, νόμοι).

Όρος «σοφιστής»: ο σοφός και ικανός άνθρωπος γενικά (ποιητής, πολιτικός, φιλόσοφος, ρήτορας, μουσικός), σταδιακά αποκτά αρνητικές συνυποδηλώσεις λόγω Πλάτωνα (ρητορική απάτη, στείρα αμφισβήτηση, ευμετάβλητες αντιλήψεις, ανηθικότητα).

Κυριότεροι εκπρόσωποι: Πρωταγόρας (Άβδηρα), Γοργίας (Λεοντίνοι), Αντιφώντας (Αθήνα), Πρόδικος (Κείος), Ιππίας (Ηλεία).

Κύρια χαρακτηριστικά: περιπλανώμενοι δάσκαλοι, υψηλά δίδακτρα, έμφαση στη ρητορική τέχνη, ευρύτητα ενδιαφερόντων (πολιτική, ρητορική, ανθρωπολογία, αστρονομία, μαθηματικά, ηθική, γνωσιολογία).

Τόπος συνάθροισης: Αθήνα (οικονομικό και πολιτιστικό κέντρο της κλασικής εποχής).

Διδακτικός στόχος: οι σωστές αποφάσεις στη διαχείριση του ιδιωτικού και δημόσιου βίου (ευβουλία) και η ρητορική επάρκεια για να επιτύχει κάποιος στο έντονα ανταγωνιστικό περιβάλλον της πόλεως (εκκλησία του δήμου, δικαστήρια, συζητήσεις στην αγορά).

Πηγές: πλατωνικοί διάλογοι (Σωκράτης εναντίον σοφιστών), *Νεφέλες* Αριστοφάνη, σοφιστικά αποσπάσματα (*Αλήθεια* Πρωταγόρας, *Ώραι* Πρόδικος, *Ελένης εγκώμιον* Γοργίας, *Δισσοί λόγοι* ανώνυμο έργο).

Η ρητορική τέχνη

Η πειθώ, η ικανότητα να πείθει κάποιος τους άλλους για την αλήθεια των επιχειρημάτων του χωρίς να αναζητά απαραίτητα την αλήθεια καθαυτή, είναι ένα είδος εξαναγκασμού.

όρθοέπεια: έρευνα της συμβατικής χρήσης λέξεων, ανάγκη για εκφραστική ακρίβεια και πιο αποτελεσματική χρήση της γλώσσας, συνωμική.

άντιλογία: έκθεση επιχειρημάτων που στηρίζουν αντίθετες απόψεις (*τὸν ἥττω λόγον κρείττω ποιεῖν*), το ευφύες επιχείρημα ενισχύει την αδύναμη θέση και καταρρίπτει την ισχυρή θέση.

εἰκός: αναφορά στο εύλογο και το τυπικά προσδοκώμενο κατά τέτοιο τρόπο που να ανατρέπεται η αλήθεια.

Σχετικισμός

Κάθε κρίση είναι αληθής για τον άνθρωπο που την προσβέυει (*πάντων χρημάτων μέτρον ἐστὶν ἄνθρωπος*). Επομένως αντικρουόμενες απόψεις είναι το ίδιο αληθείς (π.χ. ο αέρας είναι ψυχρός για κάποιον που είναι άρρωστος αλλά θερμός για κάποιον που είναι υγιής). Η αλήθεια και οι κοινωνικές αξίες είναι σχετικά και μεταβάλλονται ανάλογα με τα κριτήρια των ανθρώπων και τις ανάγκες τους σε κάθε εποχή και τόπο.

Αντίθεση νόμου και φύσεως

Το φυσικό δίκαιο (*φύσει*) είναι αμετάβλητο, απαράβατο, και ισχύει το ίδιο για όλους τους ανθρώπους σε κάθε εποχή και τόπο. Αντίθετα, οι κανόνες της κοινωνικής ζωής και οι νόμοι (*νόμῳ*) που έχουν θεσπιστεί από τους ανθρώπους μεταβάλλονται διαρκώς, παραβιάζονται χωρίς να τιμωρούνται απαραίτητα, και δεν έχουν την ίδια ισχύ σε κάθε εποχή και τόπο.

Ισότητα των ανθρώπων

1. Προσπάθεια να αμφισβητηθούν τυπικές μορφές ανισότητας στην αρχαία ελληνική κοινωνία (Έλληνες-βάρβαροι, ευγενείς-δυσγενείς) και να δοθεί έμφαση στην ομοιότητα όλων των ανθρώπων (Αντιφώντας).
2. Κατανομή των βασικών πολιτικών αρετών (αιδώς και δίκη) σε όλους τους ανθρώπους ανεξαιρέτως (μύθος Πρωταγόρα).

Η γένεση της θρησκείας

Οι θεοί που λατρεύονται δεν έχουν αυτόνομη υπόσταση αλλά είναι ένα είδος αυθαίρετης ανθρώπινης κατασκευής, όπως και οι υπόλοιποι κοινωνικοί θεσμοί.

1. Πρωταγόρας: έμμεση αμφισβήτηση ύπαρξης των θεών (αγνωστικισμός).
2. Πρόδικος: οι άνθρωποι επινοούν τους θεούς από θαυμασμό και ευγνωμοσύνη για τα ευεργετήματα της φύσης (π.χ. Δήμητρα-γεωργία, Διόνυσος-αμπελουργία) και τους χαρισματικούς ανθρώπους (π.χ. Ηρακλής, Διόσκουροι).
3. απόσπασμα Σίσυφου (ανώνυμο σατυρικό δράμα του πέμπτου αιώνα π.Χ. που αποδίδεται στον Κριτία ή τον Ευριπίδη): θηριώδης βίος ανθρώπων, συγκρότηση κοινωνιών και θέσπιση νόμων, αδικίες, οι θεοί δημιουργία ενός πανούργου πολιτικού για να ελέγξει και να φοβίσει τους ανθρώπους.